МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
ЦЕНТАР ЗА СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА

НАСТАВНА ПРОГРАМА

Е К О Н О М И Ј А

III година

ЕКОНОМСКА, ПРАВНА И ТРГОВСКА СТРУКА

економски техничар, правен техничар,
деловен секретар и техничар за трговија и маркетинг

Скопје, 2001 година

1. ИДЕНТИФИКАЦИОНИ ПОДАТОЦИ

1.1. Назив на наставниот предмет: ЕКОНОМИЈА

1.2. Образовен профил и група струки на кои им припаѓа наставниот предмет

1.2.1. Образовен профил: Економски техничар, правен техничар, деловен секретар и техничар за трговија и маркетинг
1.2.2. Група струки: Економска, правна и трговска струка

1.3. Диференцијација на наставниот предмет

1.3.1. Заеднички предмет за струката

1.4. Година (фаза) на изучување на наставниот предмет

1.4.1. Трета година

1.5. Број на часови на наставниот предмет

1.5.1. Број на часови неделно (неделен контакт): 2 часа
1.5.2. Број на часови годишно (квота на изучување): 72 часа

1.6. Статус на наставниот предмет

1.6.1. Задолжителен предмет

2. ЦЕЛИ НА НАСТАВНИОТ ПРЕДМЕТ

Целта на наставата по наставниот предмет *економија,* е учениците да стекнат знаења за основните економски закони и категории од областа на микроекономијата, како дел од современата економска наука, со цел самостојно разбирање и објаснување на економските појави.

Од општата цел на наставата по предметот *економија,* произлегуваат и следниве посредни цели:

- ученикот да се запознае со основните поими на економијата како наука;
- да ги разбере основните елементи и фактори на понудата и побарувачката, приватно на побарувачката и понудата, како и воспоставувањето на рамнотежа меѓу понудата и побарувачката;
- да ги сфати теориите за вредноста и цените;
- да се запознае со организацијата на производството и сопственичката структура посебно на земјите со развиени пазарна економја;
- да ги идентификува основните економски категории (вкупен призвод, маргинален производ и просечен производ), како категории на теоријата за производството;
- да ги класифицира видовите на трошоци, како и нивното влијание врз приходите и добивката;
- да ја разликува совршената конкуренција како модел за идеално ефикасен економски систем од непотполната конкуренција (монопол и олигопол);
- да ги објасни факторите на производство и нивното пазарно вреднување;
- да се запознае со пазарот на капитал и основните видови на хартии од вредност;
- да ги разбере наемнините, понудата и побарувачката на трудот, како и врамнотежувањето на пазарот на трудот;
- да се запознае со значењето на регулацијата и дерегулацијата на стопанските сектори.

3. ПОТРЕБНИ ПРЕТХОДНИ ЗНАЕЊА

За успешно следење и совладување на програмските содржини од наставниот предмет *економија,* односно за постигнување на поставените цели, потребни се основни знаења стекнати од наставните предмети *основи на бизнисот* за I и II година и *сметководство* за II година.

4. ОБРАЗОВЕН ПРОЦЕС

4.1. Структурирање на содржините за учење

Тематски целини	Бр. на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу тематските целини и меѓу предметите
1. ВОВЕД ВО ЕКОНОМСКАТА НАУКА	**11**	Ученикот: - да сфати зошто луѓето ја изучуваат економијата; - да ги разликува основните економски концепции за предметот на проучување на економијата; - да ги карактеризира општествените науки; - да ги споредува факторите за производство и ресурсите; - да ги идентификува инпутите и аутпутите; - да го сфати централниот економски проблем што, како и за кого да се произведува; - да го споредува разрешувањето на централниот економски проблем во различни општества.	Наставникот: - презентира видеоснимка или води дискусија на тема основни економски принципи со цел повторување на знаењата стекнати од претходните години; - организира групна работа на тема “Зошто ја изучуваме економијата” и поттикнува презентирање на резултатите од групната работа од страна на групите, води дискусија и донесува ЛЦД проектор заеднички заклучоци со учениците.	*1. Основи на бизнисот за I година* Тематски целини: - економика на бизнисот; - трошоци; - Основни економски принципи.

2. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ НА ПОБАРУ-ВАЧКАТА И ПОНУДАТА	**8**	- да се запознае со основните елементи на побарувачката; - да ги сфати факторите кои ја условуваат побарувачката; - да ја објасни кривата на побарувачката; - да ја илустрира графички кривата на побарувачката; - да се запознае со основните елементи на понудата; - да ги сфати факторите кои ја условуваат понудата; - да ја објасни кривата на понудата; - да ја илустрира графички кривата на понудата; - да ја истакне точката на врамнотежување на понудата и побарувачката (“чистење на пазарите”).	- води насочена дискусија за понудата и побарувачката; - графички ја прикажува кривата на понуда и побарувачка со примена на хамер, графоскоп или ЛЦД проектор.	*1. Основи на бизнисот за I година* Тематска целина: - економика на бизнисот.
3. ТЕОРИЈА ЗА ВРЕДНОСТА И ЦЕНИТЕ	**4**	- да разбуди интерес за размислување за парадоксот на вредноста; - да го сфати значењето на теориите за вредноста и цените; - да ја разбере објективната	- води насочена дискусија за теориите на вредноста и цените; - презентира и дискутира по одредени написи во стручни списанија и друга стручна	*1. Основи на бизнисот за I година* Тематска целина: - економика на бизнисот. *2. Основи на бизнисот за II година*

		теорија за вредноста; - да го согледа значењето за субјективната теорија на вредност; - да споредува субјективна и објективна теорија.	литература која можат да ја прибираат и учениците.	Тематска целина: - формирање на цена.
4. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ПРОИЗВОД-СТВОТО И СОПСТВЕНИЧ-КАТА СТРУКТУРА	**6**	- да ги прошири знаењата за малите и средните претпријатија; - да ги разликува малите, средните и големите претпријатија; - да го разбере развојот од фирма преку партнерство до корпорација; - да се информира за корпорациите во пазарната економија; - да се разбере сопственичката структура во земјите со пазарна економија.	- поттикнува користење на стручна литература списанија – самостојно читање; - организира видеопрезентација за мали, средни и големи претпријатија; - води насочена дискусија со учениците; - организира работа во група за изготвување на проекти преку претставување на едно претпријатие – мало, средно или големо со изготвување на извештаи и презентирање на резултатите од проектот.	*1. Основи на бизнисот за I година* Тематска целина: - карактерот на бизнисот. *2. Основи на бизнисот за II година* Тематска целина: - улогата и значењето на малиот бизнис.

5. ОСНОВИ НА ТЕОРИЈАТА ЗА ПРОИЗВОД-СТВОТО	**6**	- да се запознае со значењето на производната функција; - да го разбере вкупниот, просечниот и маргиналниот производ; - да ги идентификува факторите на производство; - да ги објасни комбинациите и рекомбинациите на факторите на производството; - да го разберат поимот за вкупен маргинален и просечен производ. - да го разбере табеларното и графичкото прикажување на маргиналистичката анализа.	- организира и координира групна работа за прикажување на производните функции, вкупните, просечни и маргиналните производи, преку презентација на резултатите од групната работа со графичко и табеларно прикажување и донесување на заеднички заклучоци со учениците; - користи хамер, ЛЦД проектор или графоскоп.	*1. Основи на бизнисот за I година* Тематска целина: - економски субјекти.
6. АНАЛИЗА НА ТРОШОЦИТЕ	**6**	- да се запознае со поимот трошоци; - да ги разликува вкупните и просечните трошоци; - да ги разбере фиксните и варијабилните трошоци; - да ја елаборира поврзаноста помеѓу приходите, добивката и трошоците; - да ја согледаат улогата на	- користи табеларни прикази и формули во објаснувањето на трошоците; - координира и води истражувачки проекти за анализа на трошоците преку тимска работа на учениците; - организира вежби преку групна или тандемска	*1. Основи на бизнисот за I година* Тематска целина: - трошоци. *2. Сметководство за III година* Тематска целина: - трошоци во сметководството на друштва од производствена

		маргиналните трошоци; - да го објасни значењето на опортунитетните трошоци и нивното влијание.	работа за пресметка на трошоците; - применува ЛЦД поектор или графоскоп.	дејност.
7. ПАЗАРНА СТРУКТУРА	**7**	- да ги разликува видовите на пазарни структури; - да ја разбере совршената конкуренција; - да ја сфати суштината и облиците на непотполна конкуренција; - да го разбере монополот и бариерите за влез; - да го објасни ограничувањето на конкуренцијата кај олигополот – колузија.	- развива и води дискусија за одделните облици на пазарни структури; - координира изготвување на проекти за одделни облици на конкуренцијата преку групна работа, со презентирање на резултатите од проектите; - поттикнува користење на Интернет, ЛЦД проектор и симулација на реални ситуации; - организира посета на учениците на некој монопол .	*1. Основи на бизнисот за I година* Тематска целина: - карактерот на бизнисот. *2. Економија за III година* Тематска целина: - Организација на производството и сопственичка структура.
8. ФАКТОРИТЕ НА ПРОИЗВОДСТВО И НИВНОТО ПАЗАРНО ВРЕДНУВАЊЕ	**6**	- да усвои знаења за поимите за цените и доходот на факторите на производство; - да ја објасни побарувачката на факторите на производството; - да го разбере капиталот и	- објаснува, табеларно прикажува и употребува формула за земјишна рента; - поттикнува користње на информации од списанија и стручна	*1. Основи на бизнисот за I година* Тематска целина: - економски субјекти.

		формирањето на каматната стапка; - да го согледа значењето на земјата како фактор на производството и одредување на земјишната рента; - да ја истакне поврзаноста на претприемништвото и профитот.	литература. - организира вежби преку тандемска или групна работа за одделни фактори на производство и презентирање на резултатите; - насочено води дискусија за влијанието на претприемништвото врз профитот.	
9. ПАЗАР НА КАПИТАЛ	**6**	- да се запознае со поимот пазар на капитал; - да ги разликува основните видови на хартии на вредност; - да го разбере карактерот на примарниот пазар на капитал; - да го идентификува секундарниот пазар на капитал (ефективни берзи); - да ја истакне улогата на електронските берзи.	- презентира обрасци на хартии од вредност и организира вежби за нивно пополнување; - поттикнува и организира работа во група или парови за истражување на пазарот преку самостојно изготвена анкета од страна на учениците. - организира посета на берзи.	*1. Деловно работење за II година* Тематска целина: - извори на финансирање. *2. Деловно работење за III година* Тематска целина: - девизни берзи.
10. НАЕМНИНИТЕ И ПАЗАРОТ НА ТРУД	**6**	- да се запознае со поимот и видови наемнина; - да ги идентификува разликите во платите;	- организира и координира дебата за пазарот на труд; - поттикнува користење на	*1. Економијаза III година* Тематска целина: - Фактори на

		- да ја објасни понудата и побарувачката на трудот; - да го истакне значењето на пазарот на трудот; - да го објасни врамнотежувањето на пазарот на труд; - да го споредува ортодоксниот со институционалистичкиот пристап.	Интернет за прибирање на информации со цел подобро совладување на темата.	производството и нивно пазарно вреднување.
11. РЕГУЛАЦИЈА И ДЕРЕГУЛАЦИЈА НА СТОПАНСКИТЕ СЕКТОРИ	**6**	- да ги објасни основните домени на пазарниот неуспех; - да ја сфати државната интервенција и државната регулација; - да ја истакне улогата на приватизацијата како глобален економски процес; - да ја разбере дерегулацијата на државата.	- објаснува и поттикнува дискусија за регулација и дерегулација; - ги поттикнува учениците за прибирање на информации за приватизацијата и води дискусија на оваа тема.	*1. Економијаза III година* Со претходната тематска целина.

4.2. Наставни методи и активности на учење

За реализација на наставата по наставниот предмет *економија*, согласно поставените цели на наставниот предмет, како основни *наставни методи,* ќе се користат: водење на насочена дискусија, демонстрација, играње на улоги,

решавање на проблеми и симулација на реални ситуации, учење преку сопствено откривање, слободни задачи, тимска настава и сл.

Активности на ученикот: да дискутира, да применува правила и законитости, да набљудува, да слуша, да прибележува, да повторува, да објаснува, да чита, да презентира, да открива во група и независно, да размислува критички, да дава свој суд, да работи домашни задачи.

Активности на наставникот: организира, планира, подготвува настава, дава инструкции за работа, поттикнува на дискусии, објаснува, поставува прашања, оценува и поттикнува на самооценување од страна на учениците, симулира процеси и реални ситуации, презентира.

4.3. Организација и реализација на наставата по предметот

Процесот на учење во наставата по наставниот предмет *економија,* се изведува преку теоретска настава во

училница каде што учениците ќе стекнуваат пред с# когнитивни и афективни компетенции, преку организирани посети на трговски друштва и институции, организирани информативни средби, разговори и дискусии со претставници – стручни лица од практиката, во училиштето или во институциите и трговските друштва, со цел да се интегрираат знаењата и ставовите со практичните умеења на учениците. Наставата по овој наставен предмет, се реализира и преку индивидуални домашни задачи, кои можат да се изведуваат дома и во училиштето.

Образовните активности по предметот *економија,* се организирани во две полугодија, четири тримесечија и неделен распоред на часовите.

4.4. Наставни средства и помагала

За поуспешна реализација на целите на наставниот предмет *економија,* потребно е да се користи: графоскоп, графофолии, ТВ, видеорикордер, видеоленти, компјутерска опрема, ЛЦД проектор, публикации, шеми и сл.

Литература потребна за реализација на наставата, како за наставниците така и за учениците е учебник за овој наставен предмет, наставни помошни материјали, стручни списанија, публикации и сл.

5. ОЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГНУВАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Оценувањето на постигнувањата на учениците, се врши преку континуирано следење во текот на учебната година, усно и писмено - преку тестови на знаења за секоја тема одделно, писмените извештаи за реализирани активности на учениците, креативноста, постигнувањата и резултатите од тимската работа, индивидуалните домашни задачи, покажан интерес и активно учество на учениците на часовите.

Во текот на у£ебната година, у£ениците се оценуваат со најмалку две оценки за секое полугодие, а се утврдуваат полугодишни и годишни оценки. Доколку ученикот не постигне резултати во реализирањето на конкретните цели на Наставната програма, се постапува според законската регулатива.

6. КАДРОВСКИ И МАТЕРИЈАЛНИ ПРЕДУСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

6.1. Основни карактеристики на наставниците

Покрај условите пропишани со Законот за средно образование, наставникот треба да ги поседува следниве персонални, професионални и педагошки карактеристики: да го мотивира и да влијае позитивно на ученикот со својот начин на изразување, углед, појава, подготвеност за дополнителна работа, образование, систем на вредности и идеали; да соработува со другите наставници, стручни работници, социјални партнери, стручни институции; да поседува способност за изведување на настава и комуникација со учениците; да поседува способност за примена на современа образовна технологија; да поседува способност за планирање, организирање, воведување новини во наставниот процес, како и способност за професионално и педагошко самообразување; да е комуникативен и креативен.

6.2. Стандард за наставен кадар

Завршени студии по економија, со здобиени педагошко - психолошка и методска подготовка и положен стручен испит.

6.3. Стандард на простор за наставниот предмет

За реализација на Наставната програма по *економија*, ќе се користи училница опремена со наставни средства, помагала и опрема согласно нормативот.

7. ДАТУМ НА ИЗРАБОТКА И НОСИТЕЛИ НА ИЗРАБОТКАТА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

7.1. Датум на изработка: мај, 2001 година
7.2. Датум на превземање: мај 2008 година

7.2. Состав на работната група:

1. Снежана Димовска, советник, Биро за развој на образованието, Скопје
2. Д - р Таки Фити, професор, Економски факултет, Скопје
3. Марица Стојковска, наставник, ДСЕПУ “Васил Антевски - Дрен”, Скопје
4. Јагнија Ангеловска, наставник, ДСУЕБ “Арсени Јовков” , Скопје
5. Предраг Јакимовски, советник, Стопанска Комора на Македонија, Скопје

8. ПОЧЕТОК НА ПРИМЕНА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Датум на започнување: 1.09.2001 година

9. ОДОБРУВАЊЕ НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Наставната програма за *економија,* ја одобри (донесе) министерот за образование и наука со решение број 11-2934/1 од 27.06.2001 година.